

Олеся Юрїївна Барташук,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З “ЕТНОЛОГІЇ” В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛОЛОГІВ

У статті визначено особливості підходів до організації та вибору видів і форм самостійної роботи з “Етнології” у системі підготовки українських філологів у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, що визначається як метою підготовки майбутніх фахівців-філологів, так і завданнями самої дисципліни, різноманітністю її джерельної бази.

***Ключові слова:** підготовка філологів, види та форми самостійної роботи, етнографічні джерела, твори української літератури.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відповідно до вимог Болонської декларації навчальний процес вітчизняної вищої школи орієнтується на підготовку освіченого, ініціативного, творчого фахівця, здатного самостійно поповнювати і здобувати знання та застосовувати їх у професійній діяльності. Відповідно, серед основних завдань викладача вищої школи, разом із пошуком ефективних шляхів та методів подачі матеріалу, одне з найважливіших місць належить пошукам реалізації основної мети модульного навчання – оптимізації самостійної навчальної діяльності студентів через пошуки форм організації їх активної самостійної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. В останні роки значно збільшилась кількість публікацій, у яких різнопланово розглядаються особливості організації самостійної роботи в системі підготовки майбутніх фахівців. Зокрема, заслуговують на увагу дослідження психологічної готовності студентів до самостійної роботи в працях Т. Борисової,

А. Вербицького, І. Зимньої, Г. Костюка, О. Леонтєва, А. Осницького, К. Рубінштейна, В. Свиридюка й ін. Цікавими в руслі предмета нашого дослідження будуть висвітлення самостійної роботи студентів як засобу професійної підготовки до навчання гуманітарних дисциплін (Д. Ємельянова, О. Кміть, М. Князян, О. Малихіна, О. Михалевич, М. Пентилюк, Т. Потоцька, Р. Пріма, Г. Романова, М. Солдатенко), а також як засобу підготовки вчителів різних спеціальностей (М. Бондаренко, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Дроздова, Т. Лобода, Л. Орехова, Е. Панасенко, Т. Пашенко, О. Попова, І. Потапова, М. Починкова, Н. Светловська, Т. Симоненко, М. Соловейчик, М. Чабайовська та ін.).

Наприклад, для активізації самостійної роботи майбутніх філологів, на думку І. Кабаченко, необхідно створювати умови як у навчальному закладі, так і в домашніх умовах: забезпечувати студентів усім необхідним для успішного виконання самостійної роботи та самоконтролю за її виконанням. До обов'язкових умов оптимізації самостійної роботи майбутніх філологів науковець відносить також ефективне керівництво нею, раціональне її планування, контроль за виконанням, об'єктивне і вчасне оцінювання [1].

О. Мартинюк зауважує, що організація самостійної роботи студентів-майбутніх англійських філологів має бути спрямована на розвиток у них низки компетенцій – інформаційно-пошукової, науково-дослідницької, лінгвістичної, міжкультурної, комунікативної [2].

Водночас аналіз сучасних підходів до визначення складових фахової компетенції українських філологів засвідчив, що разом із педагогічною, психологічною, лінгвістичною, мовною, мовленнєвою, комунікативною, фольклорною, літературною, методичною, інформаційною та дослідницькою компетенціями фахівця-українського філолога на сьогодні важливою є також його етнокультурознавча компетенція [3].

Мета статті полягає у визначенні особливостей організації самостійної роботи з “Етнології” як однієї з провідних дисциплін у формуванні етнокультурознавчої компетенції студентів-майбутніх українських філологів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах сучасних тенденцій до скорочення аудиторних годин на вивчення тієї чи іншої дисципліни і компенсації їх за рахунок позааудиторної, самостійної роботи, викладачі знаходяться у постійному пошуку найбільш ефективних та раціональних видів і форм її організації з урахуванням готовності до неї студентів. І, як свідчить аналіз науково-методичної літератури та педагогічного досвіду, на сьогодні з цього питання напрацьовано значний досвід та вироблено низку принципів. Зокрема, до основних серед них ми віднесли ті, що в цілому визначаються вимогами, які висуваються до фахівців-випускників як із певної спеціальності, так і з конкретної навчальної дисципліни.

Робочою програмою дисципліни “Етнологія” у системі підготовки майбутніх вчителів української мови та літератури у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії на самостійну роботу студентів із загального обсягу 74 годин відведено 36 годин (по 18 на позааудиторну самостійну й індивідуальну роботу). Крім того, із 38 аудиторних годин 20 – семінарські заняття, у процесі підготовки до яких студенти також самостійно опрацьовують літературу (навчальну, методичну, наукову), вчать критично оцінювати різні етнографічні джерела. За такого перерозподілу між годинами цілком зрозумілим є значення чіткої визначеності самостійної роботи студентів стосовно її змісту та організації. Зміст самостійної й індивідуальної роботи з “Етнології” визначається робочою програмою [4], методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача [5], укладеними відповідно до мети і завдань навчальної дисципліни в системі підготовки майбутніх учителів української мови та літератури.

Що стосується особливостей організації самостійної роботи з цієї дисципліни, то окрім того, що вона забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для її вивчення (підручники, навчальні та методичні посібники, конспекти лекцій, наукова фахова література, періодичні

місцеві і республіканські видання, матеріали архівів), вона значною мірою залежить і від низки джерел, рекомендованих для самостійного опрацювання.

Звідси випливає одне з найважливіших завдань організації самостійної роботи з “Етнології” – визначення низки джерел, рекомендованих для самостійного опрацювання студентам, що визначається специфікою цього предмета як особливої соціально-гуманітарної дисципліни. Зокрема, з’ясовано, що “Етнологія” у системі підготовки майбутніх вчителів української мови та літератури має певну методичну універсальність: з одного боку, це надання академічних знань з предмета, а з іншого – посилення їх практичної значущості через формування професійного мислення в сприйнятті і трактуванні етнічної історії та динаміки матеріальної і духовної культури народу.

Аналіз підходів до класифікації історико-етнографічних джерел засвідчив, що на сьогодні цілком прийнятною для етнологічної науки, на наш погляд, є класифікація джерельної бази однієї з найновіших гуманітарно-історичних дисциплін – історії повсякденності: 1) офіційні історичні документи; 2) джерела особового походження (епістолярії, мемуари, біографії, щоденники тощо); 3) періодична преса; 4) художня література й історична публіцистика; 5) візуальна документалістика (кінострічки, світлини, листівки, афіші, плакати та інші поліграфічні носії); 6) усні свідчення (інтерв’ю, опитування, чутки, анекдоти, бувальщини). У ракурсі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури логічним буде особливий інтерес до четвертої групи джерел – художньої літератури, оскільки “національну специфіку літератури загалом та конкретного твору зокрема визначає, насамперед, національний тип художнього мислення, тип світовідчуття автора і героїв твору, усе те, що відносять до поняття ментальності” [6].

Крім того, твори художньої літератури сприяють знайомству з локальними зовнішніми, предметними виявами національного буття (описи речей побуту, інтер’єру, екстер’єру, елементів одягу, обрядових ритуалів родинного та календарного циклу, світоглядних вірування й уявлень, промислів та ремесел, прикладів дії принципів звичаєвого права, різножанрові фольклорні

тощо) і водночас допомагають скерувати студентів до занурення у глибини енергії творчого духу та відтворення художнього виражених архетипів (етнічного і загальнолюдського) підсвідомого.

Не менш важливими та репрезентативними є й інші джерела: джерела особового походження, періодична преса, візуалізовані документалістика і мистецькі твори художньої літератури (кіно та відеофільми за мотивами творів української літератури, зокрема “Кайдашева сім’я”, “Лісова пісня”, “Тіні забутих предків”, “Наталка Полтавка”, “Маруся Чурай” та ін.), а також усні свідчення.

Набуття навичок отримувати етнографічну інформацію з різних джерел сприяє розвитку таких якостей особистості, які в подальшому допомогатимуть фахівцям адаптуватися до умов конкуренції на ринку праці: вчитель української мови і літератури володітиме вміннями самоосвіти, вміннями критичного аналізу першоджерел, що сприятиме ефективній науковій роботі з учнями, зокрема у системі роботи МАН.

Досвід свідчить, що ефективність організації, а тому й результативність самостійної роботи з “Етнології” значною мірою залежать від її дидактичного забезпечення: чіткі методичні рекомендації з урахуванням специфіки та цілей навчальної дисципліни, завдання для самоконтролю, передбачена можливість використання сучасних інформаційних технологій.

Для оптимізації організації самостійної роботи з “Етнології” розроблено плани семінарських занять, визначено перелік тем для самостійного опрацювання в контексті індивідуальної і самостійної роботи. Списки літератури для самостійного вивчення складено з урахуванням її наявності в бібліотеці академії, фондах Подільського відділенні ІМФЕ ім. М. Рильського при Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, можливостей використання самостійно отриманого польового матеріалу методом “включеного спостереження”, анкетування чи інтерв’ювання респондентів. Окреслені форми фіксації результатів самостійної роботи (скласти план,

конспект, тези, проілюструвати відповідь уривком із художнього твору чи матеріалами польових досліджень тощо).

До основних видів самостійної роботи з “Етнології” ми віднесли такі: 1) опрацювання лекційного матеріалу; 2) підготовка до семінарських занять (за поданими планами); 3) опрацювання тем курсу за рекомендованими списками літератури й означених джерел; 4) підготовка індивідуальних і творчих завдань на основі польових матеріалів із використанням електронних засобів зберігання та трансляції інформації (за планами семінарів); 5) підготовка до модульних контрольних робіт; 6) підготовка до складання заліку за переліком питань.

Перевірка виконання студентами самостійної роботи відбувається під час аудиторних занять, письмових модульних контрольних робіт, усного опитування, реферативного чи дискусійного виступу на семінарському занятті, індивідуальної співбесіди, оформлення і захисту творчих індивідуальних завдань із використанням польових матеріалів.

Оцінюючи результати самостійної та індивідуальної позааудиторної роботи студентів на семінарі, викладач на основі розроблених і затверджених критеріїв ураховує елемент самостійності у відповіді, кількість та види опрацьованих джерел, критичність мислення й аргументованість висновків.

Висновки. Зміст та види самостійної роботи з “Етнології” у системі підготовки українських філологів визначається як завданнями підготовки філологів в цілому, так і завданнями самої навчальної дисципліни “Етнологія”. Своєрідність її організації порівняно з іншими дисциплінами, насамперед, полягає у різноплановості джерельної бази дисципліни, що вимагає творчого, активного підходу студентів-філологів до її виконання.

На ефективність результатів самостійної роботи найбільшим чином впливає створене викладачем її ґрунтовне науково-методичне забезпечення, ретельне планування, контроль за її виконанням та оцінювання відповідно до розроблених і затверджених критеріїв.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку ми пов’язуємо з пошуком ефективних форм, методів та технологій використання інформаційних

технологій при виконанні й оцінюванні самостійної роботи студентів із “Етнології” у системі підготовки українських філологів у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.

Список використаної літератури

1. Кабаченко, И. Л. Организация самостоятельной работы студентов филологических специальностей [Электронный ресурс] / И. Л. Кабаченко. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/11_NPE_2012/Pedagogica/2_108160.doc.htm.

2. Мартинюк, О. В. Організація самостійної роботи студентів-філологів під час вивчення теоретичної фонетики англійської мови [Електронний ресурс] / Олена Володимирівна Мартинюк // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / голов. ред. Діденко О. В. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2013_2/13movfam.pdf.

3. Семенов, О. Удосконалення професійної компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури [Електронний ресурс] / О. Семенов. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/1966.html>.

4. Барташук, О. Ю. Етнологія : Програма нормативної навчальної дисципліни підготовки бакалаврів напряму 0203 “гуманітарні науки” спеціальності 6.020303 “Філологія. Українська мова та література” / О. Ю. Барташук. – Хмельницький : Інформаційно-видавничий центр ХГПА, 2012. – 9 с.

5. Барташук, О. Ю. Самостійна робота : навчально-методичні матеріали з предмета “Етнологія” для студентів зі спеціальності 6.020303 “Філологія. Українська мова та література” / О. Ю. Барташук. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – 29 с.

6. Денисюк, С. Теоретико-методологічні проблеми осмислення української літератури в системі українознавства [Електронний ресурс] / Світлана Денисюк // Збірник наукових праць НДІУ. – Т. I. – С. 297–300. – Режим доступу : <http://www.nrius.org.ua/images/book/1.pdf>.

Рецензент: кандидат філологічних наук, доцент Маховська С. В.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2013.

Барташук А. Ю. Особенности организации самостоятельной работы по “Этнологии” в системе подготовки украинских филологов

В статье определены особенности подходов к организации и выбору видов и форм самостоятельной работы по “Этнологии” в системе подготовки украинских филологов в Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии, что определяется как целью подготовки будущих специалистов-филологов, так и задачами самой дисциплины, многообразием ее источников.

Ключевые слова: подготовка филологов, виды и формы самостоятельной работы, этнографические источники, произведения украинской литературы.

Bartashuk O. Yu. Peculiarities of Organization of Individual Work on Ethnology in the System of training of Ukrainian Philologists

Peculiarities of approaches to the organization and selection of types and forms of individual work on “Ethnology” in the system of training of Ukrainian philologists in Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy have been determined in the article. It has been predetermined both by the aim of future philologists-specialists’ training, and the tasks of the discipline itself, by the variety of its sources.

Key words: training of philologists, individual work, types and forms of individual work, ethnographic sources, works of Ukrainian literature.